

УДК 373.5.06(4)(043.5)

DOI 10.31652/2415-7872-2020-62-9-13

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ШКІЛ

К. А. Балтремус, В. Є. Балтремус

У статті розглянуто проект як групову форму роботи учнів демократичних шкіл. Демократичні школи відкривають можливості до інновацій в організації навчально-виховного процесу на шляху ефективної соціалізації учнів. Проект – це групова форма роботи, яка спонукає учнів спрямувати зусилля на пошук, систематизацію та узагальнення матеріалу що вивчається. Як правило, проект містить тему та термін роботи над підготовкою, обговоренням і остаточним оформленням матеріалу. Виконання проекту – це багаторівневий процес, який включає: дискусії щодо актуальності проектного матеріалу, окреслення обсягу матеріалу, що пропонується до опрацювання, ухвалення списку літератури, алгоритм виконання затверджених завдань, оформлення результатів та їхня презентація.

Ключові слова: демократичні школи, соціалізація, проект, групової форма роботи.

PROJECT ACTIVITIES OF DEMOCRATIC SCHOOL STUDENTS

K. Baltremus, V. Baltremus

The article represents democratic schools as progressive educational establishments operating in many countries worldwide, as a reliable alternative to traditional public secondary education schools. The basic characteristics of democratic schools include flexible educational plans, combination of lessons, handcrafts, creative labs, both indoor and outdoor activities aimed on positive socialization, democratic school-governance based on the voting system offering equal rights to all participants of the educational process (students, parents and teachers), focus on students' personal responsibility for own academic results, practical skills and habits.

Students' projects are an important part of the educational plan in democratic schools. As a rule, there are personal, group and team projects implemented in the standard annual educational plan. The article covers team project as a part of educational process in democratic schools. These educational establishments open wide opportunities in replenishment of the innovative educational contents aimed on positive socialization of students.

The group projects described in this article include academic research projects, conferences, theater performances, hiking. Group projects in democratic schools induce students direct their efforts on scientific research, survey and analysis of educational materials, develop creative skills, and help them better co-work with each other. As a rule, a project contains explanation of topic choice, submission deadlines, frames of contents' discussion and its presentation. Completion of a project is a multilevel process which comprises discussion of its relevance and importance, amount of contents to be surveyed, approval of bibliography sources, fulfillment algorithm, and presentation of results.

Keywords: democratic schools, socialization, project, group project, team project, teamwork.

Демократичні школи займають чільне місце серед закладів альтернативної середньої освіти. Останні дослідження свідчать про ефективну роботу цих закладів освіти в сфері соціалізації учнів [1]. Форми і методи соціалізації учнів в закладах освіти цього типу передбачають формування в учнів адекватних вимогам сучасності характеристик, таких як: уміння працювати в колективі, самостійно ухвалювати рішення та вміння пізнавати нове. Сучасні педагоги-новатори розглядають ці форми й методи як невід'ємну складову якісної роботи демократичних шкіл у контексті успішної соціалізації учнів. Разом із цим, на нашу думку, більш детального вивчення потребує організація роботи над проектом, який є одним із найбільш поширених видів групової роботи учнів демократичних шкіл.

Вивченням особливостей групової роботи учнів займаються Д. Грібл, Д. Мінц та інші новатори в сфері альтернативної освіти, які мають пряме відношення до заснування, адміністрування та організації навчально-виховного процесу демократичних шкіл в Європі та США.

Мета статті – в процесі аналізу сучасної літератури представити та дослідити систему проектів як поширену форму групової роботи учнів демократичних шкіл.

Демократичні школи – це заклади освіти, що представлені на ринку освітніх послуг як альтернатива традиційним школам. Ключовими якостями демократичних шкіл є: 1) вільний підхід до організації

навчально-виховного процесу, який ґрунтується на повній відповідальності учнів за результати свого навчання; 2) розвинена система самоврядування, яка ґрунтується на колегіальному прийнятті рішень щодо змісту навчання, організації дозвілля та побуту всіх учасників педагогічного процесу; 3) активна навчально-пізнавальна діяльність учнів з метою отримання практичних знань, умінь та формування мистецьких, трудових навичок [1; 3].

У демократичних школах у контексті створення умов ефективної соціалізації відбувається активне формування особистісно орієнтованого виховного середовища, основними ознаками якого є:

- наявність інституту вільного вибору учнями академічних дисциплін;
- нестандартна організація навчально-виховного процесу та структура навчального року;
- запровадження інтегрованих курсів;
- упровадження в навчальний процес засобів, які забезпечують антропоцентричний характер усіх навчальних дисциплін, тобто введення нових курсів для більш повного задоволення потреб учнів та їхніх батьків;
- посилення диференційованого підходу до навчально-виховної роботи в індивідуальному режимі учнів; використання активних форм та методів навчання;
- гуманізація форм контролю знань;
- забезпечення індивідуального підходу до виховання;
- визнання пріоритетності морального виховання на основі загальнолюдських цінностей;
- гуманізація стосунків усіх учасників педагогічного процесу;
- організація клубної роботи, різноманітних об'єднань учнів за інтересами, залучення учнів до діяльності в демократичних структурах та об'єднаннях.

Остання характеристика включає групову роботу учнів. Практика цього виду робіт із учнями в демократичних школах може бути різноманітною: окрім групової пошукової або дослідницької діяльності, учні можуть вести наукові спостереження, займатися спортом, працювати в творчих майстернях, займатися позакласною роботою тощо.

Серед групових форм роботи найбільш поширеною в демократичних школах є проектна діяльність – вона є способом досягнення дидактичної мети шляхом детальної розробки проблеми, яка має завершитись реальним презентабельним результатом, належним чином оформленим.

Визначено, що навчальні проекти виникли в альтернативній освіті майже століття тому. Тоді їх називали методом проблем та пов'язували із ідеями прагматичного напрямку, засновником якого був Д. Дьюї [2]. Учений обґрунтував необхідність побудови навчального процесу на основі активності учнів, їхньої пошукової діяльності, яка б відповідала особистим інтересам кожного з них в отриманні конкретних знань. Тому, як приклад, з повсякденного життя обиралася проблема, яка була б знайома та значима для учнів. Вирішення цієї проблеми вимагало від учнів не тільки актуалізації опорних знань, а й пошуку нової інформації з використанням різноманітних джерел. Учні повинні були самостійно та спільними зусиллями групи знайти наукові рішення, отримати конкретний результат у ході пошукової, дослідницької діяльності. Таким чином, технологічний аспект організації учнівської діяльності набував ознак проекту.

Слід зазначити, що з часом методика впровадження проектів зазнала еволюційних змін – сьогодні, ґрунтуючись на ідеях вільного виховання, проект перетворився на інтегрований компонент системи освіти, маючи на меті продемонструвати учням шлях від теорії до практики, поєднання академічних знань із практичними. Ось чому сучасні демократичні школи активно використовують групову проектну діяльність учнів для досягнення освітньо-виховних цілей навчального процесу.

Проект обов'язково містить опис основних елементів самостійної роботи над проблемою. У ньому також обґрунтовують мету та завдання роботи, визначають характер і форму подання її результатів, указують джерела й матеріали, які доцільно використати, характеризують засоби та методи роботи учнів, обумовлюють критерії результативності, визначають терміни та місце виконання роботи.

Передбачається, що учні мають поділитися з іншими учасниками групи інформацією, яку вони зібрили у процесі самостійної роботи над проектом. Як правило, усі учасники проекту регулярно спілкуються задля обговорення загальних проблем, обміну новою інформацією пов'язаною із виконанням самостійного завдання. Роль учителя на цьому етапі полягає в тому, щоб надавати необхідну допомогу, поради, рекомендації учням та спрямовувати їхній самостійний пізнавально-пошуковий процес. Така організаційна форма роботи дає змогу комплексно вирішувати значну кількість педагогічних завдань, адже доповіді учня перед аудиторією, відповіді на запитання, загальні обговорення теми, що висвітлюється, формують в учнів навички публічних виступів, уміння відстоювати власну позицію, шукати шляхи вирішення різноманітних життєвих ситуацій, розвивають комунікативні здібності.

Саме тому проектна діяльність упроваджується в усіх демократичних освітніх установах, що безперечно обумовлено її ефективністю щодо розвитку пізнавальних навичок учнів, їх критичного

продуктивного мислення, вмінь самостійно ухвалювати власні рішення, що є першоосновою успішної соціалізації [4].

Зазначимо, що основними вимогами до використання методу проектів у демократичних школах є:

- наявність значущого в пізнавальному сенсі завдання, що вимагає інтегрованого знання;
- теоретична та практична значущість результатів;
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;
- збір, систематизація та аналіз отриманих даних;
- підведення підсумків, оформлення результатів, презентація [4].

Як правило, в демократичних школах робота над проектом розпочинається зі складання типового розгорнутого плану, який демонструє таблиця 1.

Таблиця 1

Типовий план роботи над проектним завданням у демократичних школах

№	Етапи впровадження проекту	Завдання проекту
1.	Вибір теми проекту. Окреслення мети проекту. Вибір напряму роботи. Планування роботи.	Індивідуальний пошук актуальної та цікавої теми. Вибір групою однієї теми та узгодження її з групою. Розробка плану-макета проекту.
2.	Збір матеріалу. Аналіз літературних джерел.	Самостійна, індивідуальна пошукова робота в бібліотеках, мережі Інтернет. Накопичення й обробка інформації.
3.	Підготовка матеріалу. Відбір, редагування, ілюстрація.	Представлення зібраного матеріалу кожним учасником проекту в групі. Обговорення щодо доцільності включення певної інформації до змістової частини проекту. Аналіз та систематизація матеріалу. Ілюстративне оформлення проекту.
4.	Презентація проекту.	Розподіл функцій між учасниками групи щодо презентації та захисту проекту. Підготовка доповіді до захисту. Представлення виконаної роботи вчителю. Коригування роботи (за необхідністю).
5.	Захист проектної роботи.	Публічний виступ робочої групи перед учнівським, учительським та батьківським колективами. Підведення підсумків та оцінка проекту.

Як бачимо із таблиці 1, у процесі роботи над проектом індивідуальна форма самостійної роботи учнів гармонійно поєднуються із груповою, що дає змогу підвищувати ефективність такої роботи, забезпечує високий рівень мотивації, сприяє формуванню відповідальності за її сукупний результат.

У демократичних школах в процесі роботи над проектом особливу увагу приділяють індивідуальним завданням, які розглядаються як такі, що мають актуалізувати та розширювати теоретичний матеріал. Учні самостійно, за власним бажанням, обирають тему, утворюють робочі групи, складають план роботи над проектом та розподіляють індивідуальні завдання, консультуючись із учителями [3].

Репрезентуючи метод проектів, ми пропонуємо приклад розробки учнями 8-го класу школи САНДС (Велика Британія) теми "Історія Великої Британії". Важливими ознаками цього методу є такі:

- підготовка проекту здійснювалася самостійно кожним учнем через пошук, аналіз і систематизацію інформації;
- тему розкрито в формі індивідуальних презентацій;
- у процесі системного аналізу матеріалу розроблений навчальний матеріал, який продемонстровано в таблиці 2 [1].

Таблиця 2

Алгоритм роботи над проектом з теми "Історія Великої Британії"

№	Етапи роботи	Зміст роботи	Методичні рекомендації
1.	Вибір теми, повторення та систематизація матеріалу	Інформація з історії завоювань Великої Британії за етапами: - завоювання кельтськими племенами; - завоювання романськими народами; - завоювання англосаксами; - завоювання скандинавськими племенами; - завоювання норманами.	Оглядова лекція проводиться із використанням мультимедійного обладнання.
2.	Самостійна індивідуальна	Учні обговорюють використані джерела інформації, висловлюють	Увага учнів акцентується на алгоритмі роботи, важливості та насиченості

	робота. Пошук матеріалу з різних джерел	пропозиції щодо їх розширення, ведуть пошук додаткової інформації з теми в бібліотеках та у мережі Інтернет.	кожного етапу. Вчитель може (за бажанням учня) надати список рекомендованих джерел. На цьому етапі проектної роботи вирішуються розвивальні завдання: учні аналізують знайдену інформацію, відділяють основне від другорядного в її змісті, вибудовують логічну схему свого виступу.
3.	Практична робота	Практична робота з обробки та загальної підготовки вибраного матеріалу.	Учитель може виконувати функцію консультанта, за бажанням учня допомогти в редагуванні матеріалу.
4.	Публічний виступ	Доповідач презентує зібраний та оформлений матеріал. Слухачі мають можливість поставити запитання доповідачеві. Учням пропонується самостійно оцінити виступ згідно запропонованих критеріїв.	Найважливіший етап проекту. Доповідач виступає в ролі вчителя, подаючи змістовний матеріал теми іншим учням. Учні беруть активну участь в обговоренні шляхом включення до формату "питання – відповідь". Виникає міні-конференція.
5.	Підведення підсумків	Найкраща робота обирається шляхом голосування.	Обговорюються всі позитивні та негативні сторони проведеної роботи.

Аналізуючи таблицю 2 можна констатувати, що формат, за яким побудовані проекти в демократичних школах, передбачає участь в ньому значної кількості учнів, їхню активну співпрацю, що сприяє розвитку комунікативних навичок, адже в учнів формуються навички монологічного мовлення, вони вчаться виступати перед аудиторією, висловлювати свої думки, захищати власні погляди. Крім того, під час обговорення результатів роботи та підведення підсумків учні набувають досвіду рефлексії, відповідальності та об'єктивності.

Доповнюючи вищесказане варто зазначити, що проекти, як вид групової роботи, можна класифікувати на основі двох типологічних ознак: 1) домінуюча в проекті діяльність (дослідницька, пошукова, творча, рольова); 2) термін виконання (коротко- та довготермінові проекти). Так, підготовка та проведення свята "День міста", "Друзі наші менші", "Флора і фауна рідного краю" – це творчі проекти; організація наукових доповідей – дослідницько-пошукові; конференції та тренінги з розподілом ролей – рольові; озеленення території школи – прикладний проект. Потрібно зазначити, що такі проекти є традиційними для більшості демократичних шкіл Європи.

У контексті нашого дослідження в якості прикладу творчого проекту розглянемо створення учнями документального фільму про життя демократичної школи Шейкер Маунтин (США).

Утілення такого проекту передбачає врахування низки аспектів: обговорення та затвердження теми, написання сценарію, розподіл ролей та функцій, підготовка акторів, встановлення камери, налагодження освітлення тощо. Тема фільму та розподіл обов'язків учнів були обговорені та затверджені на зборах, на які були запрошені вчителі та зацікавлені батьки. Варто зазначити, що учні обирали ті обов'язки, що є близькими до їхніх схильностей, здібностей та академічних уподобань. Так, учениця М. Бронкс (16 років), схильна до гуманітарних дисциплін, відповідала за написання тексту коментарів до фільму. Згодом вона звернулася за консультацією до вчителя англійської мови з приводу виправлення стилю. Інший учень, М. Лісос (15 років), більше схильний до точних наук, налагоджував освітлення. Він працював разом із вчителем фізики, який розповідав йому про властивості світла та принципи роботи освітлювальних приладів. Учитель цієї школи З. Херш констатує, що «в процесі реалізації даного проекту спостерігалася дружня робота всього учнівського колективу та деяких батьків, які зацікавилися цим проектом» [1, 26].

Іншим розповсюдженим видом групової роботи в демократичних школах є також підготовка та проведення конференцій. Учні, у присутності вчителів та батьків, виступають з науковими доповідями, відповідають на запитання, надалі всі беруть участь в обговоренні теми. Така форма роботи, крім суто навчальної мети (поглиблень знань з відповідного предмета), дає змогу розвивати мовлення учнів, учити їх аргументовано висловлювати власну думку, виступати перед аудиторією, та в такий спосіб сприяє формуванню соціальної компетентності. До обговорення проблеми, що висвітлюється, залучаються гості конференції, вчителі та батьки, що значно підвищує значимість заходу та додатково мотивує школярів. Цей вид роботи дає змогу підвищити ерудицію учнів та навчити їх правилам ведення дискусії, а розгляд філософських та етичних тем ще й допомагає вирішувати складні питання морального виховання та сприяє зростанню духовності.

Однією з найбільш дієвих форм позитивної соціалізації учнів демократичних шкіл є масові проекти, до яких належать туристичні походи, клуби, театралізовані вечори. Аналіз педагогічної цінності вказаного виду проектів сприяє виокремленню їх соціалізувального потенціалу.

Так, туристичний похід – масовий, епізодичний проект, що переслідує такі освітні завдання, як вивчення природних об'єктів за умов безпосереднього контакту, формування в учнів практичних умінь, навичок та екологічної культури. Позитив туристичного походу в контексті соціалізації визначають три основні складові: виклик, який є результатом визначеного завдання та об'єднує всіх членів групи; досягнення мети, що може бути реалізоване за умови взаємодопомоги та підтримки всіх членів групи; почуття успіху після спільно виконаної роботи, яке з'являється за умови досягнення мети.

Ефективність масових проектів можна довести вивченням практичного досвіду К. Бальча, учителя-вихователя школи Шейкер Маунтин, який здійснював успішне виховання учнів за допомогою цієї форми роботи. На думку автора, позитивний результат найкраще проявив себе в учнях К. Бейзер та Б. Брукс. Розлучення батьків спричинило депресію, погіршення загального фізичного стану дівчини, її соціальну відчуженість та негативно вплинуло на успіхи в навчанні. На відміну від неї, її однокласник Б. Брукс походив з благополучної родини, показував високі результати в навчанні, вів активне соціальне та громадське життя, однак не виявляв інтересу до жодної конкретної галузі знань. Ці учні, разом з кількома іншими, узяли участь у проекті К. Бальча, який передбачав похід у гори. У результаті цього походу, за словами К. Бальча, «сталосся диво: після того, як ми, здолавши складний маршрут, досягли вершини однієї гори, то колективно вирішили залишитися там на декілька днів. Розклали табір, милувалися природою, годували оленів, зустрічали світанок та захід сонця. Учасники експедиції відчули свободу та жили вільним життям, яке не обмежувалось розкладом дзвінків» [1, с.37].

У результаті К. Бейзер та Б. Брукс засвоїли багатий досвід, який вони набули, у них з'явився інтерес до конкретної справи і, як наслідок, мотивація працювати для досягнення цієї мети. Так, К. Бейзер налагодила стосунки з родиною, учиться в престижному коледжі та працює інструктором із гірськолижного спорту. Б. Брукс працює над проблемою зменшення шкідливого впливу життєдіяльності людей на навколишнє середовище й публікує статті в науковому збірнику, який виходить друком в коледжі Колорадо [1].

Висновки: досвід демократичних шкіл, які роблять засадовою стосовно соціалізації позакласну роботу учнів, вартий детального розгляду. Створюючи умови для участі учнів у різноманітних проектах, вони розвивають їхню активність, мобільність, самостійність, обов'язковість, здатність долати труднощі, вміння спілкуватися та діяти в колективі, творчо підходити до розв'язання різноманітних проблем – особистісних, групових, виробничих тощо. Унаслідок такої організації навчання та виховання учнів школи з демократичною організацією навчально-виховного процесу досягають значних організаційно-педагогічних результатів у соціалізації учнів.

Подальша робота демократичних шкіл у сфері пошуку ефективних методів соціалізації учнів, дозволить, на нашу думку, створити й запровадити в навчально-виховний процес інші форми групової та масової роботи учнів. Екстраполяція позитивного досвіду демократичних шкіл із соціалізації учнів у навчально-виховний простір України є можливою у таких напрямках: 1) створення гуманістичного, толерантного середовища школи на принципах демократії; 2) зміна позиції дитини в освітньо-виховному процесі від об'єкту до суб'єкту навчання; 3) перехід від механічної трансляції знань до формування в учнів ключових компетентностей, включаючи соціальну; 4) залучення учнів до позакласної роботи як природного процесу організації вільного часу; 5) перехід від програмно-цільового й контрольного-нормативного керування школою до системи самоврядування.

Література

1. Gribble D. Real Education. / David Gribble – London : Libertarian Education, 1998. – 259 p.
2. John Dewey / Britannica – On-line Encyclopedia. – Available at: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/160445/John-Dewey>.
3. Mintz J. No Homework and Recess All Day // Jerry Mintz – New York : AERO, 2003. – 136 p.
4. Старих О. К. Метод проектів на уроках інформатики – спосіб розвитку інформаційної компетентності учнів [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн. : <http://ite.ksu.ks.ua/?q=en/node/177>.

References

1. Gribble D. Real Education. / David Gribble – London : Libertarian Education, 1998. – 259 p.
2. John Dewey / Britannica – On-line Encyclopedia. – Available at: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/160445/John-Dewey>.
3. Mintz J. No Homework and Recess All Day // Jerry Mintz – New York : AERO, 2003. – 136 p.
4. Staryx O. K. Metod proektiv na uroках informatyky – sposib rozvytku informacijnoyi kompetentnosti uchniv [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu do zhurn. : <http://ite.ksu.ks.ua/?q=en/node/177>.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2020 р.